

ORVOSI TÁR.

A BUDAPESTI KIRÁLYI ORVOSEGYLET
KÖZÖS MUNKÁLATÁVAL

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK :

PR. BUGÁT ÉS DR. FLÓR.

Harmadik Folyamat.

VIII^{dik} KÖTET.

18. szám.

Pesten, Oct. 26-kán.

1845.

TARTALOM: A légköralkat méltánylásáról az orvosi gyakorlatban.
Dr. Bittner Imre. — Kivonatok. — Honi kávé. — Megtiszteltetés.
— Orvoskari közgyűlés. —

A légköralkat méltánylásáról az orvosi gyakorlatban.

Értekezik *Dr. Bittner Imre*
t Aradmegye r. főorvosa.

A légköralkat a légköri lég minőségétől föltételezett éghajlati viszonyok kifejezése.

A föld légkörével ugyanazon s egy test, s ezek egymástól elválasztva mint létezők nem képzelhetők; közöttök a kölcsönhatás keletkezésökkel egykorú, s valamint a föld a légkör minőségét lényegesen megváltoztatni képes, úgy viszont bir hatással a légkör is, a föld természete, főleg pedig felső rétegei minőségi átalakítására. Ezen természetes kölcsönhatás jellemzi a föld egyénes életének egy fő részét, melly továbbá azon viszony tényezői által, mellyben a föld a nálánál na-

gyobb jelentőségű égi testekhez köttetik, végkép kiegészítetik. —

Minden a földön élő életműségek microcosmusai a föld macrocosmusnak, s kitétetvék tökéletesen azon kölcsönhatás befolyásainak, melly a föld s annak légköre között fön áll, minthogy ezen életműségek lakhelye épen azon határ, mellyen amaz végződik, s ez kezdődik.

A légköri lég, tekintve a földi életműségeket, azokra nézve okvetlenéleti föltétel, nélküle műszerzetes élet nem létezhetik.

Az általunk lényegeseknek tartatni szokott létrészei a légnek ugyanazok ugyan mindenhol, de minthogy nem csak ezen meghatározható s ismeretes részek azon tényezői a légkörnek, mellyek az emberi életre lényeges hatást gyakorolnak, hanem benne még ezeken kívül más, általunk még eddig tökéletesen ki nem tanult s még kevesbé meghatározott erőbeli tényezők foglaltatnak, mellyek hihetőleg még magasb élethez tartozván általában csak műveletök nyomán megismerhetők, de mind azáltal szüntolly lényeges befolyásúak az emberi életre nézve: következik, hogy mind az, mit eddigelé a légkörrel s annak természetéről tudunk, még csak tökéletlen adalék a légkör természettudományi ismeretéhez. — Annyi minden esetre bizonyos, hogy a légkör a földön élő minden életműségekhez lényeges s örökös viszonyban létezik, s hogy ezen viszony az emberi természetre nézve olly életkérdés, mellynek közelebbreli meghatározása az emberi ész valamint egy részről nehéz, úgy más részről legszebb föladata.

Ha bir a légkör illy eldőntő hatással az életműséges testekre általában, úgy természetes az is, hogy ezen hatásnak módosíthatónak is kell lehetnie; miután pedig ezen módosítás ismét egyedül a légkör módosított létezésétől függet, következik, hogy azon műveletek is, mellyek a légkör működésének következményei, némelly bizonyos és állandó viszonyban léteznek a légkör bizonyos módosításához. Ha pedig a légkör maga hatására nézve változható, úgy változhatók leendhetnek műveletei is, s azokkal egyetemben azon változások is, mellyek az emberi életműségben mint a légkör hatásának következményei, észrevehetők — következik innen, hogy a légkör módosított állapota azon természeti korlátokon túlhalad,

mellyek az emberi életműség épségbeni föntartására kikötő föltétel gyanánt tekintendők, az ekkép megzavart légköri állapot a benne s vele élő életműségekre is háborítólag, az az kórtám isztólag hatand. —

A légkör tehát az emberi test egéssége vagy kórállapota fölött határozhat. — Ezen kórátmasztó tényező hatását azonban csak akkor ismerhetnők tökéletesen, ha természettani tulajdonai körül szerzett tudományunk kimerítő, vagy a kielégítéshez közeljáró lenne; miután azonban, mint már említve volt, e tárgy körüli ismereteink még hiányosak, következik, hogy azon műveletek megfejtésében is, mellyek ama légköri viszonyokból származnak szerencsés határzottsággal még nem birhatunk; innen van, hogy noha e természettudomány, de különösen a természetan e tárgyban már számos olly fölfödéseket tett, mellyek a homályban már is haszonvehető kalauzokul szolgálhatnak; a pandemicus kórságok keletkezésének megfejtésében még nagyon hátra maradtunk. —

A bölesésztől le a pór emberig föntartá magát minden időben mái napig azon meggyőződés, hogy a légköri állapotok különfélesége által a közegésség módosítható légyen, s azon tapasztalat, miszerint kórságok valamint egyenként, úgy midőn egész néptömegeket bizonyos időkben megtámadnak, többé, kevesbé a légkör alkatától fügnek, olly régi, mint maga az orvostan; még *Hippocrates* előtt a *zsidók*, *perzsák*, különösen a *görögök* által tétetett le szorgalmas észlelések után az orvosi meteorológiának talpköve, sőt a vadonságok hajdan lakói, s jelenben azon népek is, kik között a polgárisodás s vele a tudomány is még szunnyadoz, az *arabok*, *chinaiak*, *hindusok*, *America* os lakói, *Asia* vándor népei figyelmét sem kerülé ki azon tény, hogy az égalj a légkör napi vagy évszakos változásai az egésséget változtathatják, midőn egyszersmind a művelt nemzeteknél már a hajdankorban a légés kóralkat között főnálló okkapcsolat is meghatározottat, még mielőtt az orvostanról némi körözött fogalom keletkezett volna.

Azonban a tiszta bölesészet, s különösen a természeti tudományok hiánya, s az ez okból keletkezett s tudatlan népek között csakhamar lábra kapott balitélet és babonás hit, némelly ügyesebbek s okosbak magány érdekei, a tudatlanok csudá-

latoshozi ragaszkodása csakhamar lesülyeszté az észleletek becsét, s a papok, kik a körülményeket, különösen a butább nép gyöngéit önhasznukra fordítani siettenek, fölállíták a jól kamatozó astrologia ábrándait, és a babona s mysticismus minden ismeretes függelékeivel napi renden volt; még ismét későbbi századokban, különösen a görögök és rómaiak által a tiszta tapasztalatok a mysticismus helyébe állítatott, különösen *Pythagoras*, *Heraclit*, *Aristoteles*, főleg pedig *Hippocrates* valának elsők, kiknek elfogúltan észleletei a későbbi buvárok e mezőni előhaladásában vezérekül szolgáltak, s itt kezdődik az okszerű, az orvosi gyakorlatban szinte nélkülözhetlen orvosi meteorológiának rendszeres története, mely azóta számtalan nagy orvosok által legjobb sikerrel ápoltatott.

A helyett, hogy e fontos tárgyat története fonalán kísérem, mi terjedelme miatt itt helyén kívül lenne, csak némely újabbkori szerzőket említvén kitézött tárgyam rövid előadásához téréndek:

Sydenhám: de morbis epidemicis in genere. Genevae 1749.

Gerbez: epidemische Constitution von Laibach von 1709. bis 17.

Gensel: epid. Constitution von Ungarn von 1711 bis 13.

Huxham: Observationes de aëre et morbis epid. London 1752.

Hoffmann: Observationes therm-barometricae et epid. Halae 1707.

Agastini: Observ. epidemicae Venetiis ab Anno 1747. usque 57.

Marikovszky: Observ. Constitutionum anniversariar. in Syrmio 1767.

Pugh: Ueber das Clima u. Witterung von Neapel, Rom etc. 1784.

Cullen: de aëre, et eius imperio in corpus humanum. Edinburg 1788.

Benkő: ephemeridis meteorologico-medicae. 1794.

Zükert: Abhandl. von der Luft und Witterung, und der davon abhängigen Gesundheit des Menschen. Berlin 1770.

Clark: Einfluss der Atmosphäre auf chronische Krankh.

Schnurrer: Medicinische Geographie 1813, és *Cronic* der Seuchen in Verbindung mit den gleichzeitigen Erschei-

nungen in der physischen Welt, und in der Geschichte des Menschen.

Otto: de planetarum in corpus humanum influxu. Francof. 1805.

Hillenbrandt: Animadversiones in Constitutionem morborum Stationariam, eiusque cum Siderum laboribus necessitudine. Viennae 1831.

Hufeland: Die Atmosphäre in ihren Beziehungen auf den menschl. Körper. (Journ. 1810 Novemb.) Továbbá *Seebald*, *Annesley*, *Hecker*, *Berendt*, *Weisz*, *Vogel*, *Wolf*, *Harless* stb.

Azonban egyoldalúság, s a gyakorlati orvostanra károsan ható állítás lenne, ha hogy a légköralkat éltünkrei hathatós befolyása mellett állitnók, hogy az emberi egészség egyedül földünk légköre által határoztatik, s valóban ki azt erősítné, hogy a világtestek közül egyedül a föld légkörével az, melly csak maga határozza meg létünket, s ez által azon égi testek hatályos befolyását kirekeszteni, mellyekhez földünk maga parányi microcosmus gyanánt semmisségbe dül, az az egyetemes világ rendszerében létező viszonyokról hibás eszmével birna; továbbra terjed kétségtelenül azon láncz, melly a földi életműségek a földön fölött álló rendszerekhez csatoíja. E mező azonban részletesb buvárkodásunktól messze áll, a feleje törekvő korlátolt emberi ész keskeny határok közé szoritatik, ott könnyen eltévedünk, s végre is csak a philosophiai valószínűség és analogia szülte sejtelem az, mit onnan lehozni képesek vagyunk. — Nincs is szándékomban jelen értekezésem által olly nézetekkel föllépni, mellyek az emberi életnek a solaris és sideralis rendszertől függésre vonatkoznak, nem teendem azt, mivel e tárgy, mint emlitém, inkább csak a buvárkodó elme túlfeszített erővel kiküzdött fölemelkedése tetőpontján elért sejtelem, és illy sejtelem utáni benső némi megnyugtató meggyőződés inkább, mintsem tárgya egy körözött oktatú értekezésnek; nem teendem továbbá azért, mivel e tárgy tisztán az elmélet mezejére tartozván, bármiép is legyenek eszméink kifejtve, illynemű törekvés orvosi gyakorlatunkra nézve világos hasznot nem hajt, s nem is hajthat általában, mivel soha olly hatalom birtokában nem leendünk, mellynek segítségével ama óriási hatások ellenében,

ha csak ellenkező állítás által az emberi észet, s a természet fenségét gúnyolni nem akarjuk, fölléphetnénk. — Egyedül közös lakhelyünk a mi közvetlen macrocosmusunk, s különösen ennek légköre leendő csakély értekezésem tárgya.

Ha a nagyban idő- s helyszerintileg föllépő emberi kór-állapotokat vizsgáljuk, lehetlen azok származása okát másban, mint egy bizonyos, általánosan elterjedő alkotmányban keresnünk, melly a világ rendszerében mint a magasb élet nyilatkozása physiologiai s physicalai tünetény gyanánt keletkezik s elterjed, az alárendelt életműségekre nézve azonban kórok gyanánt működhetik.

Földünk, és légkörének a naphozi viszonyát meghatározó *égaly* egy azon fő tényezők közül, mellyek valamint az emberi testre, úgy a lélekre is szembeszökő hatást elterjedten gyakorolnak. — Minthogy a különböző égalyak tünetényei s azoknak fő jellemei igen különbözők, s e szerint műveleteiknek is változniok kell: következik, hogy azon eszme is, melly e tekintetben valamely égaly befolyását meghatározni törekszik, az égalyak különbségéhez kötve vagyton. Mert ha bizonyos, hogy az ember testi és szellemi jóléte a légkörtől és annak módosításától nagy részben föltételeztetik, hogy a légkör külön állapotai kedélyünkre, physical és lelki erőnk kifejlődésére befolyással birnak; úgy kétségtelen az is, hogy minden külön égaly sajátserüleg, s bizonyos irányban űzi hatását. De noha ez tagadhatatlan, más részről mégis bizonyos, hogy eme befolyások mások által módosíthatók, úgy, mint a jó föld elhanyagolás által rosszá, a rosz pedig ipar s czélszerű művelés által jóvá változhatik, miszerint tehát a polgári művelődés, nevelés, életmód, szokás, törvényhozás, vallás az égaly káros hatását módosítani képes. Athén hős férfiai zsarnokság által eltörpültének, tudatlanságba és gyávaságba sülyedtenek, holott a szerencsés égaly befolyása szellemi erejük erőtellyes kifejlődésének hatalmasan kedvezett.

Minél éjszakibb fekvésű valamely táj, annál erősbek, vérmesbek lakói, mesterségökre, elmélkedésre s tudományokra alkalmasbak; a déli tartományok lakosai ellenben erőtlenek, petyhüdt testűek, gyávák, tudományokra alkalmatlanok, tunyaságra és hosszas heverésre hajlandók; a török, syrus, aegyptiai honában űlve tölti életét, s a heverés, alvás,

orlátlan physicali szerelem egyedüli vágyai, midőn az éjszaki égály izmos lakosa higgadt lelkületével élénk és nemes életmódban leli boldogságát. — A lélekre nézve is azon szabály találja alkalmazását, miszerint az éjszakai égály alatt a lélek magasb tökélyre vergődhetik, midőn ellenben a forró égőv alatt a lélek működése a szenvedélyek és indulatok hatalma alatt silányságban maradnak; igen jól jellemezve írja le *de Pau* dél Amerika lakosát: „ő buta, úgymond, nem erényes, nem gonosztevő, lelkületének gyávasága, fogalmi silánysága, s a balitéletek hatalma őtet, a nélkül, hogy ezt tudná, a legmélyebb tévedésbe süllyeszti; szerencséje, hogy nem elmékedik, állandó henyeségben él, folyvást alszik, és ha jól lakott, a világon semmire gondja, ő csak győtrő éhségsóvány kielégítését tüzi ki munkássága czélául; viskóját nem építné, s tán soha el sem is hagyná, ha a hőség és éhség nem készítené, elméje soha meg nem érik, s gyermek marad míg él, nem jósol, nem tökélit semmit, sőt közönyösen szemléli a könnyen előre láthatott és gátolható pusztítást, mellyet a természet szeme előtt elkövet; természettől rest, bosszuálló gyávaságból s kegyetlen fásult érzéketlenségből, a fölvilágosodás makacs ellene, csak gyomrának és féktelen bujaságának él stb.“

A hő égály műveletei *állandóak*, s jellemei a mérsékelt égály alatt is föltűnnek, de csak futólag az év forró szakában, még pedig olly fokozatban, valamint a hőfok a forró égőv hőmérsékéhez közeledik. Szintolly állandó a hideg égály hatása is, s jellemei a mérsékelt égály alatt ismét csak mulékonyan vétetnek észre téli időben. Miután pedig a mi égályunk mérsékelt, s miután a mondottak szerint a szélső hőmérsékek műveletei nálunk csak ideiglenesek: következik, hogy azon kórságokrai hajlam is, mellyet ama szélső hőmérsékek fölélesztenek, csak ideiglenes, s hogy azon betegségek tartása is, ha szinte ama nyomda szerint kiütendek, csak futó lehet. S épen e miatt szükségesebb is, hogy a mérsékelt égály alatti tartományokban gyakorló orvosok nagyobb figyelemmel észleljék a légkör változásait, mint a forró vagy fagyos égőv alatt tartózkodók, hol az égály többé, kevésbé az év minden részében egyiránt működik, s ment azon változásoktól, mellyek mi nálunk olly gyakoriak. —

Minden a föld életműségre ható tényezői a légkörnek vagy olyanok, mellyek a légkör természetes, ép, vagy ellenben a légkör természet elleni, tehát kórképen megváltozott állapotából folynak, az az olyanból, melly a légkör természetes tulajdonai megváltozott viszonyait tanúsítja. — Első esetben a légkör hatásai egyedül egy bizonyos és természetesen nyilvánuló éghajlatra szorítkoznak, s azon műveletek, mellyek ennek következtében az emberi életműségben mutatkoznak, egyedül azok, mellyek csupán az éghajlat különbségének eredményei; ezen lényeges változások olly általánosan tűnnek föl, minő kiterjedésű maga az égaly. — A második esetben egyedül ama hatás jöhet tekintetbe, melly egy s ugyanazon éghajlat alatt a légkör természetes tulajdonai szokatlan, és a kérdésben levő éghajlattól különben idegen megzavartatása, vagy idegen létrészek hozvegyülése által keletkezik, s melly szintolly kiterjedésben hatalmazik el, mint mennyire a légkör megváltozott ama viszonyai űzhetik hatásukat; mint-hogy ismét ezek vagy idő- vagy helyszerintiek, következik, hogy műveleteik is vagy idő, vagy hely által korlátoltatnak, s e szüli a *járványos* és *honos* kóralkotmányok eszméjét. —

A *járványos kóralkat* sajátóságos kórságokra hajlamit, vagy származtatja azokat, s mint általánosan tudatik, cyclusa vagy sok évekre terjed, mellyek leforgása alatt szinte minden előforduló betegségekre saját bélyegét illeszti, vagy megfordul a légköralkat állásához képest minden évben nagyobb vagy kisebb erővel. — Az álló kóralkat okai légkörünkben nem feneklenek, mert eme kóralkat daczolván légkörünk legszélsőségesb, s legellenkezőbb állásaival is, fejlődik, s cyclusát bevégzi háborítlanul; valószínű inkább, hogy nem egyéb sideralis kifolyásnál, melly földünkre s légkörére közvetlenül, az azon élő életműségekre nézve pedig közvetőleg gyakorolja hatását; e téren azonban azon elméletek, mellyek bölcsész-orvostól tétethetnek, minden esetre általánosságban maradandnak.

Ellenben az *éves kóralkat* egyedüli szüleménye légkörünk külön viszonyainak, mellyek közvetlenül éltünkre hatnak. Megfejtése már lehetséges, s az ezen alkotmányból csirázó betegségeket az azokat megelőző, vagy épen uralkodó légköralkattal megegyeztetni nagyobb szerencsével képesek vagyunk. — Másképp áll tehát e tárgy azon kórszerkezetre néz-

ve, melly földünk naphozí viszonyának eredménye, eme viszony szüli az északi különbségeket, s ezekben ismét ama az emberi testre nézve olly nagy jelentőségü légköri változásokat, mellyek különösen a légsúlyt, hőmérséketet a lég nedves vagy száraz voltát, s végre a berzi viszonyokat alapítják. — E tényezőket mi már közelebbről ismerjük, nem csak azért, mivel azoknak mint önéletünk fő tényezői mélyebb észlelésére már szükségképen utaltatunk, hanem azért is, mivel valamint érzékeink, úgy czélszerű physical eszközök által minő-s mennyiségök szerint nagy részben kimutathatók is, annál inkább, mivel eme befolyások mint kórtámasztó okok is világosan nyilatkoznak, s mellyek, mivel szinte minden évben újból előfordulnak, méltán az *éves kóralkat* terméneinek neveztetnek. —

S épen ezen éves kóralkotmány főleg az, melly a gyakorlati orvostan kezelésénél a légkóralkat az év minden szakabani észlelését nemcsak hasznossá teszi, de szükségképen követeli is, miszerint minden orvos szemmel tartsa mindazon nagyobb szerü változásokat, mellyek a légkóralkat természetét meghatározni képesek; ha ő e változásokat nemcsak mint pusztá léggőzi jeleneteket, hanem hatásuk természeténél is ismeri, úgy könnyen jósolhatja az év bizonyos szakban megjelenendő járványos kórságok nemtőit is, ráismerend jobban a betegségek természetére, megkülönböztetendi a lényeges jelenségeket az eseményesektől, rendén találandja, ha szilárd télben loblázakat, hó száraz nyárban a légkóralkat tulajdonai fokához tökéletesen idomuló csorvás lázakat, nedves hűvös őszkor hurut és csúzlázakat fejlődni és elterjedni lát, s megfejthetendi, miért illy az éves kóralkatból megmagyarázható betegségek némelly éveken csak gyéren láthatók, vagy járványilag el nem terjednek; ő tehát, ha az évszakok bélyegével jól megismerkedik, nem csak tisztába jövend az uralkodó járvány kórtani természetének meghatározásában, hanem képes is leend az éves kóralkat során megjelenő kórságok fokát egy bizonyos évszak külön jelleme kifejlődésével tökéletes egybehangzásba hozni, sőt mi még több, meghatározhatandja, minő gyógymód és életrend van javallva, s általában, mi várható gyógytani tekintetben tudományunk részéről. — Minthogy tehát emez éves járványok a légkör alkatával meg-

határozott viszonyban léteznek, természetes, hogy minél magasra vergődik föl eme légkörbeli kórtámasztó általános tényező, művelete is annál szembeszökőbb, annál általánosblend. — Hogy tehát nemcsak az éves járványok természetét megismerhessük, hanem azokat fokilag is meghatározhassuk, szükséges ama légkörbeli a rendes állapototól eltéréseket is fokilag megkülönböztetni, mi egyedül a légköri élet nyilatkozásai pontos észlelése s följegyzése által történhető, s ha ez való, el nem mellőzheti az orvos, hogy a légkör azon tulajdonaira ne figyeljen, mellyek vagy érzékileg vehetők észre, vagy némelly physical eszközök segítségével kimutathatók; tartozik ide, mint már említve volt a légkör szárazsága s nedvessége, berze, hőmérséke, súlya, mindezek fokozata és tartása, kölcsönös viszonyaik, lassú vagy rögtön történő egymásbai átmenetele stb. Kívánatos lenne ugyan, hogy emez észleleteink kimerítőbbek, és azon eszközök is, mellyek e célra használtatnak, tökéletesbek lennének, sőt igaz az is, hogy miután mi a fölöttünk helyzetű világtestek kölcsönviszonyait, sőt még amaz erőbeli tényezők természetét sem igen ismerjük, mellyek által föltételeztetnek, nem is igen várható, hogy e tudományban valaha tökélyre eljuthassunk, de valjon mivel fusakodásaink eredményei nem épen tökéletesen kielégítő, föl vagyunk- e jogosítva ama már eddigelé kivívott a légkör alkatát illető tudományunk e részének elhanyagolására, melly noha mindent nem nyújt, de minden esetre sok érdekessel, s mi több, orvosi gyakorlatunkban igen sok haszonvehetővel kínálkozik? —

Mi pedig a *honos kóralkatot* illeti, itt is szintűgy, mint a járványoknál sokszor elmellőzhetlen szükséges azon légköri változásokat megbírítani, mellyek az ugynevezett honos kórok előidézésének s elterjedésének gyakran kikötő föltételei. — A honos kórságok oka az esetek nagyobb számában földünk felső rétegei, s az azokon létező többnemű életműséges testek káros a légköri léget megmérgező kigőzölgésében rejlik; minthogy azonban (a honos kórok csak egy irányban fejlődését érintem itt) kétségtelen, hogy p. o. a poslég kifejlődésének föltételei a légkör főnebb elősorolt tulajdonai miképpen állásával szoros kapcsolatban léteznek, elkerülhetlen szükséges, valamint általában az illető honos kórságok járvá-

nyai jóslatára, úgy a fejlődött poskórok természete, tartása s belereje külön megbíralására a légkörbeli jelenségeket, s különösen azokat szemmel tartani, mellyek külön kórgerjesztő okúl szolgálhatnak. Tudva van p. o. hogy magas hófok, kivált ha tartós, poskóros vidékekben mindennemű poskórok előidézésire igen kedvező körülmény; tudjuk, hogy illy vidékekben a légvonal, a szelek különös szerepet játszanak, ha tehát egy poskóros vidéken gyakorkodó orvos azon tekintetet elhanyagolná, mellyek néki az összes kórjelenségek okszerű megfejtésére elégséges világot szolgáltathatnak, ő maga vetné el azon biztos vezérfonalat, melly őtet a poskórok és a légköralkat között főnálló természetes viszony megfejtésére elvezethetné, s neki az egész fölött szabad átnézést engedhetne. S valjon, ha illy orvos posványos vidékén származott s tán erőtellyesen lefutott poskórságot az orvosi közönséggel tudatni ohajtaná, nem silánynak lenne-e nevezhető munkája, ha a járvány keletkezésétől fogva egész annak bevégeztéig előadásait a légköralkat minősége és a külön időjárás pontos jegyzékével nem kísérné?

De nem csak a járványokra s honos kórságokra, hanem *szórványos* betegségekre valamint hevenyekre, úgy idültekre is hatalmas befolyása vagon a légköri változásoknak, nehezen olvashatni orvos-gyakorlati munkát, hol az időjárat befolyásáról, mint olly tényezőről számos betegségek kórtani leírásánál határozott említés nem tétetnék, mellynél fogva azokra vagy enyhítőleg, vagy a kórt öregbítőleg működik, s valóban ki kételkednék arról, ki a gyakorlati orvostan csak küszöbén áll is, s melly orvos az, ki gyakorlatában e hatalmas tényező hatását valamint idegrendszerbeli kórságoknál, minő p. o. az őrülség, komorkór, szélhüdések, méh-, rászt- és nehézkór, görcsök, úgy a vérrendszerbeliek p. o. a fölmagasztalt üt- vagy véréri kórhajlamból származottak, hová számos lázas és láznélküli, továbbá lobos, csúzos, hurutos és köszvényes bajok számítandók, világosan észre nem vette volna? — Ámde sajnosan meg kell vallani, hogy illy egyszerű igazságok némellykor a jelenkorban, mellyben többnyire csak az új után sóvárgunk, különösen némelly specialisták által azért látszatnak háttérbe szorítani, mivel már avúltak, s az új divathoz nem illeszthetők? vagy tán azért, mivel az ered-

mény még érdemileg befejezve nincsen, vagy végre, mivel physical eszközeink, még a legnagyobb tökélyt el nem érték? Ez minden esetre szánakozásra méltó irány! non fingendum, aut excogitandum, sed videndum, quid natura ferat vel faciat! —

Ha az analogiát követjük, melyet a járványok évkönyvei előnkbe állítanak, találni fogjuk, hogy a leghatalmasabb járványok néha különös földi vagy légkörbeli tünetmények által kísértettek, mi által amazokat ezekkel oki egybekötetésbe vonni szinte késztetünk; ehhez azonban mindég szükséges vala ama légköri jelenségek és változások hű észlelése; föld-rengés, a vulkánok kitörése, hosszas szárazság, nagyszerű orkánok, tartós esőzések által támasztott általános vizözönök vétettek olykor észre, s a megfejtés nem is nehéz, természetes, oktat az, mi az okozottat okával egy lánczra fűzi; így p. o. nedves mulékony időjárat épen nem árt az emberi egészségnek, de ha az esőzések több éveken át túlsúllyal bírnak, vizeik által a föld fölüllete túltelik, honnan aztán természetesen az emberi egészségre károsan ható gőzök fejlődven ez vagy amaz járvány származása föltételeztetik; így volt ez sokszor a tartós szárazsággal, úgy az évszakok rendellenes lefutásával is. S ha ezen századokon át tett tapasztalatok nem alaptalanok, bizonyára mi ránk nézve is, résszerint azért, hogy mi magunk gyakorlatunk mezején becses világ nélkül ne maradjunk, résszerint, hogy utódaink szintúgy, mint mi eldődjeinkben tapasztalataink eredményével a természetes, de nehéz fölfogású, s csak számos évek multával igazaknak megismerhető orvosi elvek föllállításában bennünk kalauzokra akadhasson, mi reánk nézve, mondom, sem fölösleges légkörünk alkatát minden tekintetben szemmel tartanunk, s azt, mennyiben csak lehetséges, állandóul észlelni, kórjáratí jelentéseinkkel az időjárat pontos leírásával egybekapcsolni, s végre tapasztalatainkból olly következtetéseket vonni ki a kórírtan mezején, melyek a légkör szerkezetéből megfejtethők.

(Folytatása következik.)